

2.7 СУЧАСНІ ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІЇ ДЛЯ ВЕДЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

- **Суть контурної організації території.**
- **Методика створення гідрологічної мережі та лінійних рубежів.**
- **Особливості контурної організації території реформованих господарств.**

За сучасних умов господарювання умов на землі надзвичайно важливим є раціональна організація території, яка задовольняла б 2 основні вимоги:

- отримання максимальної кількості продукції;
- збереження родючості ґрунту й екологічної стабільності ландшафтів у цілому.

Світовий, а також вітчизняний досвід свідчать, що найкращим чином ці питання вирішуються при контурно-меліоративній організації території.

Основою для при контурно-меліоративній організації території, як вже зазначалось вище, є поділ земельних угідь господарства на окремі технологічні групи у відповідності до якості ґрунтів та крутості схилу.

Організація території при цьому засновується на контурних межах між технологічними групами земель, по яких проектується водорегулюючі лісосмуги, посилені при потребі найпростішими гідротехнічними спорудами (канава, вал, вал-канава, вал-дорога тощо).

Найважливішою складовою частиною контурно-меліоративної організації території є створення нового елементу – польової гідрографічної мережі, яку розміщують по межах технологічних груп земель. Цим самим створюють контурну організацію території, яку на місцевості фіксують так званими заходами постійної дії: водорегулюючими

оброблюваними валами, валами-дорогами, лісосмугами. При потребі їх суміщують і доповнюють залуженими водотоками. При цьому передбачено загортання й виположування ярів, що вклинюються в орні землі, будівництво протиерозійних ставків, поновлення природних і створення штучних водотоків.

Зв'язок у системі еколого-технологічних груп земель здійснюється на основі добре зафіксованих контурних рубежів між групами земель, найчастіше за допомогою водорегулюючих валів і лісосмуг. Виконуючи свою основну функцію безпечного відведення незатриманої в межах поля агротехнічними заходами частини стікаючої води в залужені водостоки, вони є спрямовувачими лініями для контурного виконання окремих технологічних операцій і насамперед основного обробітку ґрунту та сівби сільськогосподарських культур.

На межах між першою та другою, а в окремих випадках між другою та третьою технологічними групами земель встановлюють лінійні рубежі у вигляді вала-дороги, водорегулюючого вала, вала-тераси, лісосмуги, вала-канави в поєднанні з лісосмугою.

Лінійні рубежі розміщують з максимальним наближенням до напрямку горизонталей. На багатоскатних і дуже хвилястих схилах, а також при пересіченні улоговин і мікро-понижень лінійні рубежі доцільно розміщувати так, щоб радіуси повороту на землях першої технологічної групи не перевищували 60, другої 30 та третьої 15м.

Протяжність ліній рубежів уздовж схилу залежить від його крутості, типу ґрунту й господарського використання ділянки.

**Таблиця 2.9 Допустима довжина лінії току по
робочому напрямку,
м. (за Лопирєвим М. І., 1977)**

Агрофон	Ухил, градус	Довжина лінії току, м		
		грунти		
		дерново- підзолист і та сірі лісові	чорноземи звичайні, пів- денні, вилуго- вані, опідзолені	чорноземи типові потужні
Пар чистий	0,5	101	204	263
Цукрові	1	63	125	175
буряки	2	43	83	120
Кукурудза	3	36	74	102

Закінчення таблиці 2.9

1	2	3	4	5
Озимі та ярі зернові, пар зайнятий	0,5	207	416	577
	1	127	256	355
	2	83	176	244
	3	75	150	208
	5	64	129	178

У зв'язку з тим, що при чергуванні культур у сівозміні в полях періодично розміщують культури з різною ґрунтозахисною здатністю, допустиму довжину ліній току визначають по найбільш небезпечній в ерозійному відношенні культурі: в польових сівозмінах це чистий пар, просапні ; в зернотрав'яних – зернові.

Лінійні рубежі першого порядку доповнюють рубежами другого й третього порядків, які створюють при організації сівозмін і природних кормових угідь по межах полів і робочих ділянок, сіножатей, пасовищ і в середині них. Види, розміри і кількість лінійних рубежів, їх розміщення по території встановлюють під час землевпорядних робіт на основі гідрологічних розрахунків поверхневого стоку води й змиву ґрунту.

Для ефективного використання сучасної та перспективної широкозахватної техніки і знярядь найраціональніше нарізати прямокутні поля та робочі ділянки. Тому на рівних ділянках і схилах крутістю до 1° нарізають прямокутні поля, розміщені довгими сторонами впоперек переважаючих дефляційно небезпечних вітрів. По їх межах проєктують 2-3 рядні полезахисні лісосмуги продувної або ажурної конструкції.

На ділянках з пересіченим рельєфом і схилами крутістю понад 1° поля нарізають довгими сторонами впоперек схилу по лініях, наближених до горизонталей. Допускається відхилення від горизонталей тільки на коротких відрізках (50-

100м) з ухилом не більше 1.5-2° по лінії межі поля. У цьому випадку по межах полів проектують дворядні водорегулюючі лісові смуги, посилені в міжрядді валом-канавою із земляними перемичками (рубежі другого порядку).

Внутрішньо польова організація включає виділення робочих ділянок, які по можливості мають бути однорідними, компактними, зручними для роботи техніки. Найдоцільніше паралельно-контурне розміщення елементів, які проектуються так, щоб довгі сторони полів і робочих ділянок наближались до горизонталей, випрямляючись в улоговинах. Ширина робочих ділянок по всій довжині повинна бути кратною ширині захвату ґрунтообробних і посівних машин.

Якщо вздовж схилу в межах першої та другої технологічних груп земель швидкість стікання води на полях сівозмін перевищує допустимі межі, проектують рубежі третього порядку. При цьому перевагу надають наорюваним валам з широкою основою, які обробляються. На землях другої технологічної групи в разі потреби проектують більш складні земляні споруди.

Таким чином, протиерозійну організацію території здійснюють в такій послідовності: виділення технологічних груп земель за інтенсивністю використання, розміщення водорегулюючих смуг, посилених канавою і валом-дорогою по межах переходу однієї технологічної групи в іншу; розміщення сівозмін на виділених групах, полів сівозмін, лісосмуг з валом-канавою між полями (рубежі другого порядку) і всередині їх, робочі ділянки всередині полів з рубежами наступних порядків, мережі польових доріг і польових станів.

Польові дороги розміщують по лінії вододілів, по нижніх узліссях лісосмуг. По коротких сторонах полів дороги, як і лісосмуги, нарізають суворо перпендикулярно до горизонталей з влаштуванням розпилувачів стоку.

Розміщення лінійних рубежів оцінюють по відхиленню

їх від ліній току або горизонталей. Горизонтальними вважають рубезі, в яких відхилення від ліній току не менше 80° або від горизонталей не $>10^\circ$. Найбільш небажане відхилення лінії току і горизонталей на 45° , оскільки в цьому випадку той чи інший рубіж концентрує найбільшу кількість води.

Яри, які вклинюються в поля й ускладнюють контурну організацію території, виположують, а промоїни засипають. Це роблять після спорудження водозатримуючих або водовідвідних валів у вершини яру або промоїн, що запобігає надходженню потоків води з водозбору на виположенні ділянки. Невеликі промоїни глибиною до 30 см зарівнюють під час основного обробітку ґрунту. Великі промоїни та яри виположують бульдозерами, знявши перед цим гумусовий шар ґрунту вздовж них. Після виположування знятий гумусовий шар ґрунту розподіляють по поверхні виположеного яру. Там, де товщина гумусового шару менша 15 см, проводять землювання привезеним ґрунтом.

В ярах, які не можна виположити, насаджують ліс. Контурно-меліоративну організацію території в Україні почали впроваджувати з середини 80-х років минулого століття. Але згодом ця робота була припинена із-зі відсутності коштів.

За цей час агропромисловий комплекс зазнав істотних змін. Передусім, основний засіб виробництва – земля – розпайована й приватизована селянами. Створені нові сільськогосподарські формування з новими земельними відносинами. Виникає запитання: як перейти до контурної організації території за таких умов? Бачиться доцільним проводити цю роботу як складову проблеми створення збалансованих аграрних ландшафтів, які опрацьовуватимуться для окремих водозбірних площ. Об'єкти господарювання (землевласники, землекористувачі) повинні гармонійно вписатись у цей агро-ландшафт з контурно-

меліоративною організацією території.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ :

1. Що таке лінійний рубіж і де він створюється?
2. Що таке польова гідрографічна мережа?
3. Що використовують для фіксації лінійних рубежів?
4. Як створюються лінійні рубежі в залежності від характеру рельєфу?
5. Від чого залежить протяжність ліній току та рубежів уздовж схилу?
6. Як нарізають поля на схилах різної крутості?
7. Що передбачає внутрішньо польова організація території?
8. Як створюється дорожня мережа при контурно-меліоративній організації території?
9. Як здійснити контурно-меліоративну організацію території в реформованих господарствах?

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бацула О.О. та ін. Забезпечення бездефіцитного балансу гумусу в ґрунті. -К.: Урожай, 1987.-128с.
2. Безручко И.Н., Грабак Н.Х. и др. Справочник по почвозащитному земледелию.- К.: Урожай, 1990.-277с.
3. Булигін С.Ю. Формування просторової бази землеробства ХХІ століття. – Вісник ДАУ.- випуск 2.- Харків, 1999.- С.20-25
4. Варламов А.А. Экология и непользование земель.- М.: Знание, 1991.-62.с.
5. Грабак Н.Х. та ін. Обробіток ґрунту в умовах прояву водної та вітрової ерозії. - Луганськ, 1993- 51с.

6. Даниленко А.О. Основні напрямки удосконалення земельних відносин та їх роль у формуванні стратегії національної продовольчої безпеки України у ХХІ столітті. - Економіка АПК.- 2001.-№4.-С.28-32
7. Земельна реформа в Україні .- К.: Державний комітет по земельних ресурсах, 2001.-16с.
8. Каштанов А.Н., Заславский М.Н. Почвоводоохранное земледелие.- М.: Россельхозиздат,1984.-462с.
9. Кілочко В.М. Еколого безпечне використання земель. - Вісник аграрної науки.-2003.-№5.-С.23-27
10. Крикунов В.Г. Ґрунти та їх родючість.-К.:Вища школа, 1993.-286с.
11. Махортов Ю.О. Земельні відносини та їх реформування. - Економіка АПК- 2004- №2- С.3-6
12. Медведев В.В. Чтобы не убавило плодородие Земли.-К.: Урожай, 1989.-188с.
13. Медведев В.В. Проблеми охорони ґрунтів. - Вісник аграрної науки. – 2004.-№1.-С.53-57
14. Медведев В.В. та ін. Моніторинг ґрунтів у країнах Євросоюзу та Україні. – Вісник аграрної науки. – 2003.- №11-С.14-17.
15. Медведев В.В. та ін. Про державні пріоритети і національну програму з охорони і підвищення родючості ґрунтів. - Вісник аграрної науки. – 2003.-№7.-С.5-9
16. Мусієнко М.М. Проблеми формування сталих агро екосистем в Україні. – Вісник аграрної науки. - 2004.-№2.-С.49-53
17. Назаренко І.І. та ін. Ґрунтознавство. – Чернівці, 2003.-399с.
18. Рижук С.М. та ін. До концепції управління родючістю ґрунтів. - Вісник аграрної науки.-2003.-№4.-С.21-26

19. Русан В.М. Нормативно - правове регулювання раціонального сільськогосподарського землекористування в Україні. - Економіка АПК- 2003.-№10.-С.32-35
20. Статівка А.М. До питань про раціональне використання сільськогосподарських угідь у процесі аграрного виробництва. - Екологічний вісник: січень – лютий. – 2004.-С.15-16
21. Тарарико А.Г. Агроэкологические основы почвозащитного земледелия.- К.: Урожай, 1990.-183с.
22. Тарарико О.Г. Охорона родючості ґрунтів у контексті продовольчої безпеки. – Вісник аграрної науки.- 2003.-№9. - С
23. Черемисинов Г.А. Эродированные почвы и их продуктивное использование. – М.: Колос, 1968.- 215 с.
24. Шикула М.К. та ін. Охорона ґрунтів: підручник. – К.: КОО т-во/ Знання, 2004.-398с.
25. Шикула М.К., Ігнатенко О.Ф. Охорона ґрунтів. - К.: Знання , 2001.- 398с.